

Abies nordmanniana

När man strövar i det vackra skogspartiet som omger den odlade marken söder om Norrsjön i Lisjö, kan man se granar som ser annorlunda ut. Till skillnad från våra vanliga granar (*Picea abies*) ser dessa främmande granar frodigare och grönare ut. Barren är bredare, plattare och längre. Klyvöppningarna på undersidan av barren är som två isgrå strimmar.

Det visar sig att dessa granar är Nordmannsgranar (*Abies nordmanniana*). Vanligen förekommer de planterade i parker men de odlas också, särskilt i Danmark, och säljs som julgranar under namnet "Kungsgran".

Nordmannsgranen är uppkallad efter den finske botanisten

Alexander von Nordmann som 1836 hemförde några plantor. Ursprungligen kommer den från Kaukasus bergland som ligger mellan Azerbadjan och Georgien i norr och Iran i söder. Där används denna kaukasiska ädelgran främst som byggnadsmaterial. Dessa granar kan bli mycket gamla, över femhundraåriga träd är kända.

Inte så långt söder om Kaukasus ligger berget Ararat. Man kunde tänka sig att Edens lustgård låg bland dessa berg. I så fall borde denna ädelgran ha varit en av dess prydnader.

Så pumpa cykeln och upptäck dessa asiatiska granar i vårt eget paradiset, Lisjö.

Kjell Andersson

I Roslagens famn

Tidigt på morgonen den 6 juni i år för 31 resenärer i österled för att vara med om naturskyddsföreningens dagskryssning i skärgården sydost om Norrtälje. Första gången föreningen gjorde en slik resa var år 1962. Rolf Fogelström körde oss då i sin fiskekutter "Fredel". Rolf finns sedan förra hösten sorgligt nog inte längre bland oss och vid Refsnäs brygga var det nu hans trygga hustru Kerstin, som hämtade oss med sin trålare.

I höjd med Kapellskär tittade sälar nyfiket upp ur vattnet strax intill båten, en lovande början. Ett par skedänder sågs i fladen, när vi stävade genom sundet i Sundskär, vilken ö för övrigt är Kerstins fasta punkt i tillvaron.

Vi stävade söderut i Rödlögaleden, som börjar i Kanholmsfjärden och slutar i Granhamnsfjärden utanför Kapellskär. Leden sjömättes och utprickades vid senaste världskrigets utbrott. Sålunda fick sjöfarten en trygg och rymlig led inomskärs förutom den äldre och västligare dragna Husaröleden, som blivit i trängsta laget.

Kudoxa Mellgrund bjöd på tordmular. Som dessa fåglar plägar, kom de flygande likt luftburna torpeder och rundade båten för att skärskåda oss.

Solen bröt fram genom molntäcket, när vi hunnit till Viksharorna söder om Rödlöga, där vi drejade bi. Där är alkfåglarnas verkliga tillhåll och tobisgrisslor och "mular" snurrade omkring i luften. Ibland kan man också se sillgrissla här, men icke denna gång.

Kursen blev nu nordostlig och vår skeppare manövrerade skickligt mellan grynnor och kobbar, där labbar och skräntärnor visade upp sig.

På Rödlöga Storskär landsteg vi i ordets rätta bemärkelse: vi klättrade i lejdare och på stupande berg. Det är alltid marigt vid ilandläggning med stora båtar. Ön kallas även Åsmansboda, särskilt i skärgården (jmf med fornsvenska mansnamnet Asmund eller Åsmund). Där har, liksom på andra skär i arkipelagen, tidigare skett slätter och lövtäkt och lugna sommarkvarter har

"flytande hölass" rots hem till Rödlöga över den stora fjärden. Andra öar har betats av får.

Det är förvånande, hur den kalkbemängda jorden i kombination med värmen och den fuktiga luften driver växtligheten härute. Jag har varit på Rödlöga Storskär av och till i över 30 år, och man tror ej sina ögon, när man märker hur enbuskar, nyponsnår och särskilt hägg bitvis gjort ön helt oframkomlig. Nåväl, det finns stora öppna ytor också, hållmarker och skrevor.

Bland de växter vi såg kan följande nämnas: Adam och Eva, nattviol, ängsnyckel (ännu ej blommande), blodnäva, get- och storrams, spenört och trolldruva samt glansnäva (*G. lucidum*). Idegränen är inte ovanliga på öarna härute. Solen gassade, havet låg spegelblankt och allt var nationaldagsfrid, bortsett från ett lågtflygande spaningsplan och en kustkorvett, vilka söder om oss letade efter undervattensfarkoster.

En kortare båttur norrut förde oss in i Norrpada, i mitt tycke det mest storslagna skärgårdsavsnittet. Invid Pelarordens plåtflöjel på Norrpada Storskärs knuv har man milsvid utsikt i alla väder-

streck, mot Röder och Svenska Högarne. På detta storskär har Pelarorden en stuga och här hålls ordenskapitlen, i den mån dessa inte äger rum på Håtö Svansar i innerskärgården. Skärgårdsbor och annat skärgårdsintresserat folk ingår i sammanslutningen och det var i dess hängn som Evert Taubes "Calle Schewens vals" kom till år 1931.

Växter, som vi såg i Norrpada, var bl a tulkört, hönsbär, hjortron, tandrot, älvväxing, S:t Pers nyckel och ramslök, vars närvaro man ofta först märker på vitlöksdoften i luften, innan man får syn på den täta lökmattan.

Tiden hade lidit och återfärd till bussen vid Refsnäs återstod. Vi ville åter fara genom Sundskär och nu lyfte en havsörn ur skogen, en vitstjärtad, ljushuvad fågel, och började kretsa ovan oss i vida cirklar och på lagom höjd samt i medljus. En strålande flyguppvisning som avslutning på en trevlig skärgårdsutflykt med Kerstin Fogelström.

Arne Persson

Några myxomyceter i Surahammars kommun

Myxomyceter, vad är det för slags organismer? Ja, den frågan är nog inte till hundra procent besvarad ännu. För att underlätta systematiseringen inom gruppen placeras den av de flesta forskarna på växtrikessidan och kallas på svenska för "slemsvampar". Problemet med systematiken är dessa organismers livscykel. Genom att låna fig. 2 ur Uno Eliassons bok: "MYXOMYCETER, slemsvampar i Göteborgs Botaniska trädgård" får vi en schematisk framställning.

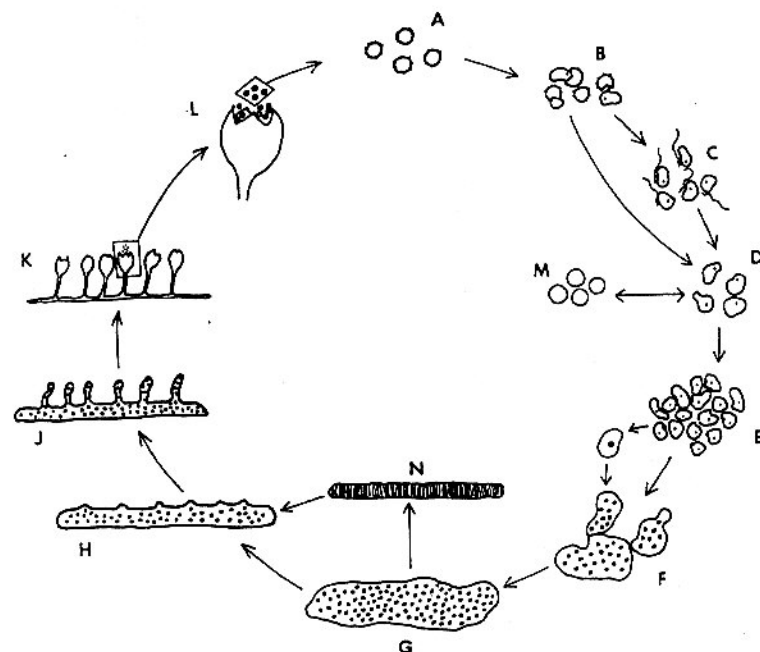

Fig. 2. Schematisk framställning av livsbyggnaden hos en myxomycet. Groende sporer (A) ger upphov till myxoflagellater (B), som kan tappa gisslen och övergå till myxamöbor (C). Myxamöborna förökas genom delning (D). Sammansmältning (E) av två eller flera myxamöbor samt tillväxt och kärndelningar hos den bildade protoplasten ger till resultat ett plasmodium (F). Detta ger upphov till en eller flera sporproducerande fruktkroppar (G). Såväl myxamöbor som plasmodium kan vid gynnsamma yttre betingelser omge sig med en vägg och bilda ett vilstadium i form av vilsporer (H) resp. myxosklerotium (I). Det haploida skedet i myxomyceternas livscykel tycks normalt vara inskränkt till att omfatta myxoflagellater och myxamöbor. Den unga sporen anses normalt innehålla en diploid kärna. Genom reduktionsdelning av denna uppkommer haploida kärnor, av vilka ett varierande antal kan degenerera.

Jag rekommenderar självfallet ovannämnda bok till den som vill ägna tid och uppmärksamhet åt dessa mycket intressanta organismer ute i naturen.

"Myxomyceterna utgör en relativt väl avgränsad grupp och torde trots benämningen "slemsvampar" inte ha någonting att göra med egentliga svampar."

"Vad som framför allt karakteriserar slemsvamparna är deras livscykel, där det vegetativa stadiet utgöres av en slem- eller geléliknande bildning av varierad färg och utformning, ett s.k. plasmodium. Plasmodiet, som har rörelseförmåga och är fritt levande, utgöres av en naken protoplasmaklump med ett stort antal kärnor. Några cellväggar mellan de i plasmodiet ingående kärnorna förekommer ej. Plasmodiet uppför sig som EN organism."

Plasmodiestadiet går för närvarande inte att bestämma till art, utan man måste vänta till dess sporstadiet uppnått.

Det finns väldigt många arter myxomyceter. På svenska är det dock publicerat ganska litet, men jag vet att forskning pågår vid Lunds universitet.

När resultaten därifrån blir publicerade, får vi ytterligare en "nisch" att ägna oss åt i våra marker.

Men Uno Eliasson anger dock 450 arter hittills i världen och av dessa har 175 upptäckts i Sverige. Uno Eliassons bok (som jag f.ö. citerar i denna artikel) är ypperlig som introduktion. Med hjälp av den har jag lyckats identifiera allt fler arter i vårt område. De lättast observerade arterna är förmodligen vargmjolk, trollsmör och flera ullklubbor och -pokaler. Det finns vår-, sommar och höstarter, men hösten ger mest.

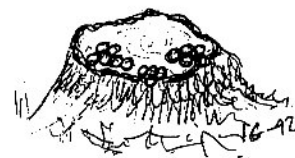
Vill man, när man finner ett vackert, oftast gulaktigt plasmodium, märker man ut platsen ordentligt. Sedan kan man följa utvecklingen till sporstadiet och sedan artbestämma "slemsvampen".

I vår kommun finns åtskilliga arter. Eftersom jag hittills strövat mest i Virsbo-markerna blir följande artfynd "litet nordliga".

glansgryn

bukett ullklubba

vargmjolk

stiftsvamp

ARCYRIA FERRUGINEA
CRATERIUM MINUTUM
CRIBRARIA ARGILLACEA
DIDYMIUM NIGRIPES
ENTERIDIUM LYCOPERDON
FULIGO SEPTICA
LEOCARPUS FRAGILIS
LYCOGALA EPIDENDRUM
METATRICHIA VESPARUM
PHYSARUM NUTANS
STEMONITIS AXIFERA
STEMONITIS FUSCA
TRICHIA BOTRYTIS
TRICHIA DECIPIENS
TRICHIA FAVOGINEA

en art ullklubba
en ullpokal
en art nätklubba

--
sotägg
trollsmör
glansgryn
vargmjolk, allmän
bukettullklubba
en art sotgryn
en stiftsvamp
en stiftsvamp
en ullklubba
gul ullklubba, vissa år allmän
en ullklubba

Var finner man myxomyceterna? Ja, de lever av "levande bakterier, svampsporer, svamphyfer samt döda organiska partiklar. Fruktkropparna förekommer vanligen i skugga på ved, förna, ibland på oorganiskt material och levande växtdelar. Letar man på alla stadier av död lövved och barrved (alltså lignum), på bark, stubbar, mossor, lavar, vissna löv, djurspillning och t.o.m. blåbärsris har man stora möjligheter till fynd. I Brasilien lever en art akvatiskt och "kravlar" ibland omkring på sandbotten.

Ingvar Granqvist

Litteratur: Uno Eliasson: MYXOMYCETER, slemsvampar i Göteborgs Botaniska Trädgårds Naturpark. Utg. av Göteborgs Botaniska Trädgård, Falköping 1976.

DOFTMINNE

Ett mjukt skärande plogblad
genom brunsvart doftande
lera

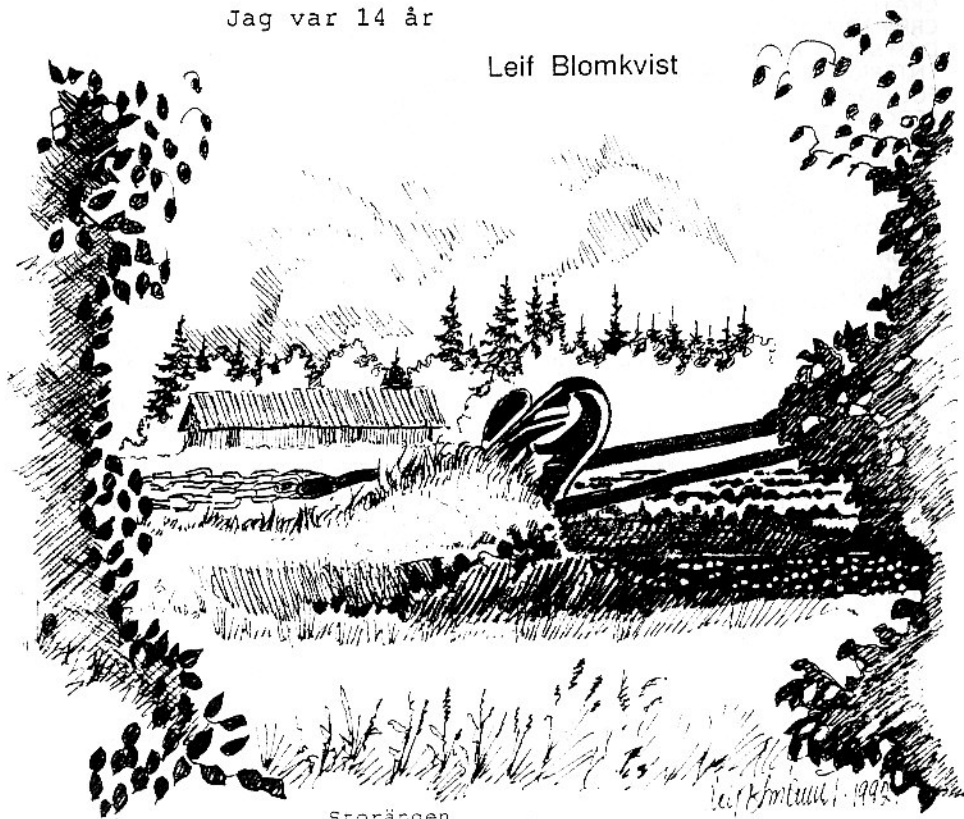
Den mättade markdoften
fyller hela mitt väsen med
lukt

Vattnet i fårorna glänser som
små speglar, olikformade
diamanter

Jag står på vändtegen
ur den svarta jorden där inget
annat reflekteras
kastar de små gölarna tillbaka
små himlar av ljus

Jag var 14 år

Leif Blomkvist

Storängen

Sett och hört i markerna

Sommaren går mot sitt slut som
den regnigaste på mycket länge.
På vissa håll i landet har man haft
regnskurar varje dag. Hela maj
månad var dock ett undantag
med soligt väder och många
varma kvällar.

Högbymaden vid Gnien var åter
en populär rastplats för vadare.
En riktig höjdare och ny art för
kommunen var **dammsnäppan**, 3
ex rastade den 2/5. 1/5 rastade
hela 100 **ljungpipare** på Stor-
ängen. 5 **årtor** sågs i Gnien och 2 i
Norrsjön första veckan i maj. Den
5/5 sjöng den **svarta rödstjärten**
vid SURA bruk.

Felingen väster om Virsbo bjöd
på stämningsfulla kvällar första
veckorna i maj då man kunde
höra **lappugglans** dova spelrop,
tillsammans med **pärluggla** och 2
hornugglor. **Gråhakedoppingen**
byggde bo i Djupen den 9/5 och
kvällen den 12/5 spelade 2
dubbelbeckasiner på Säterängen.
10/5 sågs en **lärkfalk** vid Virsbo-
sjön och i mitten på maj låg ett
70-tal **sångsvanar** kvar på lisjö-
ängarna. Årets första **kornknarr**
"snärpte" den 17/5 på magsjö-
maden vid vattenverket och

senare en på säterängen 28/6. En
strandkata sträckte över Öster-
sjön den 17/5. Den lilla **flugsnap-
paren** sjöng från Norrsjölunden
sista veckorna i maj och en **gul-
sångare** hördes i Surahammars
Folkets park 31/5. Fem **kron-
hjortar** har setts vid Seglingsberg,
den ena hinden hade kalv med
sig. Kanske har vi fått en liten
stationär stam som nu förökar sig
i kommunen.

Den 30/5 rastade 2 **smalnäbbade
simsnäppor** vid Gnien bland
några **årtor** och en **skedand**. Vid
skiftet maj/juni hördes en **som-
margylling** sjunga i Seglings-
bergsparken. Den 2/6 fanns en
tornfalk vid Felingen och den 4/6
spelade **nattskärnan** vid Muren. I
början av juni sjöng 4 **näktergalar**
vid Tippen och en **kärrsångare** vid
Sätten den 12/6. På bruksområdet
i SURA häckade 10 par **fisktärna**,
5 par **fiskmåsar** och 4 par **mindre
strandpipare**. Ett par **gulärta** har
också häckat med framgång på
industriområdet.

Kommunens andra kända
häckning av **brun kärrhök** har ägt
rum i Västersjön, 3 flygga ungar
blev resultatet. **Lärkfalken** har